

ЖІНОЧИЙ РУХ В УКРАЇНІ:

питання теорії і сучасна практика

Сучасний жіночий рух в Україні став визнаним фактором суспільного життя – про це, здається, вже ніхто в Україні не сперечається: він реально існує, має свої успіхи, досягнення, свої недоліки й прорахунки. Можливо, важко оцінити загальні здобутки жіночого руху в Україні, але для тих, хто останні роки десяти уважно стежив за його розвитком, немає сумнівів у тому, що саме жінки, і насамперед організовані в жіночі організації, справляли помітний вплив на розвиток суспільного життя. Якщо демократизм суспільства визначається тим, що всі громадяни мають рівні права і рівні обов'язки, а також рівні можливості у визначенні шляхів управління суспільством, то для нормального функціонування справді громадянського суспільства цього виявляється замало. Для того, щоб демократія працювала, громадяни повинні брати участь у політичному житті не лише в день виборів, а й в міжвиборчі періоди. Досвід розвинутих суспільств свідчить і про те, що існування ринкової економіки само по собі не вирішує повного захисту і забезпечення всіх інтересів громадян.

Цитата зі звіту, підготованого Фондом братів Рокфеллерів, дуже вдало ілюструє необхідність існування життєздатного громадського сектора: “Як на Сході, так і на Заході багато людей починають усвідомлювати, що вільного ринку та вільних виборів недостатньо для того, щоб побудувати і зміцнити здорові, демократичні суспільства. У той час, як ринкова економіка може бути ефективною у виробництві споживацьких товарів і послуг, вона за самою своєю природою не дає змоги повністю реалізувати ціле коло соціальних потреб. Більше того, громадяни не можуть повністю покладатися на державу, якщо їхня мета – забезпечення та захист спільних життєвих інтересів, як-от: нормальні екологічні умови, громадянські права і соціальний благоустрій. Таким чином, щоб реалізувати тривимірну концепцію збалансованого суспільства, треба доповнити діловий та державний сектори гнучким третім сектором неприбуткових організацій”¹. Звідси випливає, що сам факт виникнення жіночих організацій, які з самого початку ставили собі за мету спільне добро, добро “для всіх” стало ознакою появи в Україні громадянського суспільства. Тому не можна, як це роблять деякі автори, говорити про те, що “Творення громадянського суспільства – умова розвитку жіночого руху”². Усе відбувається навпаки: як тільки з'являються громадські недержавні, неприбуткові організації, які діють з власної ініціативи, а не у відповідь на вказівки держави, з'являється і громадянське суспільство. Інакше, як слушно зауважує відомий дослідник громадянського суспільства в Україні М.Дейчаківський “При виникненні кожної серйозної нової проблеми, що має вирішувати, але з різних причин не вирішує влада, з'являтиметься думка про необхідність зміни цієї влади” і суспільство дестабілізується³. Отже, окрім всього іншого, громадські організації, в тому числі, жіночі, якраз і є цим стабілізуючим чинником у суспільстві.

На жаль, влада не завжди розуміє функції жіночих організацій. Громадські організації добиваються одного: партнерства з державою або підприємцями у вирішенні тих чи інших суспільних потреб. Не дивно, отже, що на нинішньому етапі для багатьох жіночих організацій у відносинах з державою є дві альтернативи: або протистояти державі, або прислужувати їй.

У розвинутих суспільствах зараз не існує загрози зникнення національно оформлених спільнот, якими є, скажімо, західноєвропейські держави. На сторожі їхньої національної ідентичності стоїть насамперед держава. В Україні держава не виконує функції становлення національної держави, як це було, скажімо, в Італії, Франції чи Німеччині на етапі національного державотворення. Тому громадські організації змушені брати на себе функції осередків національного державотворення і захисту національної ідентичності. Це, звісно, стосується й жіночих громадських організацій. Першими на цей шлях стали членкині відновленого у 1989 році Союзу українок, потім – Жіночої громади, Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги та інших. Тому видається зовсім нелогічною вибудована одним з дослідників жіночого руху України парадигма:⁴

1). Поява та діяльність сучасних жіночих організацій в Україні – об'єктивний наслідок політичних та соціальних змін, що розпочалися в українському суспільстві ще в другій половині 80-х років.

2). Злам тоталітарної системи, а отже, й монопогляду на суспільні процеси призвели до публічного обговорення проблем статусу жінок. В Україні виникло реальне підґрунтя для появи жіночого руху.

3). Громадянське суспільство формується у вигляді спонтанних рухів, які після перших демократичних виборів інституалізуються у мережу громадських об'єднань.

На практиці все відбувалося навпаки:

1). Самі соціальні та політичні зміни, що розпочалися в Україні в другій половині 80-х років стали наслідком діяльності багатьох і багатьох жінок, учасниць, насамперед такої масової на кінець 80-х років організації, як Народний Рух України. Їх предтечами були учасниці інших національно-визвольних організацій, зокрема, Гельсінської групи, ще раніше – руху дисидентів, тощо.

2). Саме Народний Рух України став тією колискою, з якої вийшли перші справжні жіночі громадські організації – Союз Українок і пізніше – Жіноча громада. Своїм головним завданням вони мали утвердження України як незалежної демократичної правової держави. Саме цій меті підпорядковували вони свою діяльність на початку свого існування. Мета діяльності цих, а потім і інших жіночих організацій, зокрема й Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги, Ліги українських жінок та інших не розходила з метою діяльності переважно “чоловічих” громадських організацій, насамперед – Товариства української мови, Народного Руху, “Просвіти”, Українського козацтва, ОУН та інших. Можна сюди віднести і Організацію солдатських матерів, яка на початку своєї діяльності була спрямована не тільки на захист дітей-військовослужбовців, а й на викриття соціальних проблем. Цей процес настільки виявився плідним, що нині вже майже всі великі партії мають супутні жіночі громадські організації.

3). Поява в Україні цілеспрямованих, свідомих, організованих громадських об’єднань, в тому числі й жіночих організацій, засвідчили початок становлення в Україні громадянського суспільства.

Якщо говорити про традиційність жіночих організацій в Україні, то вона полягала в тому, щоб не відділяти свої інтереси від інтересів решти суспільства, якщо мова йде про соціально-політичний розвиток. Ще в ті часи, коли релігійні рухи заміняли існування політичних партій, українські жінки підтримували ті з них, що боронили інтереси нації в цілому. Яскраве свідчення тому – діяльність Галшки Гулевичівни, Магдалени Мазепи та інших яскравих постатей з історичного минулого. Особливо помітна зачинателька організованого жіночого руху в Україні новітнього часу – Наталія Кобринська. Вона, до речі, говорила про те, що передові ідеї в суспільстві виникають у невеликій частині суспільства, потім поширюються. Отже обов’язок жінок – виробляти і підхоплювати ці передові ідеї, які йдуть на користь усьому суспільству, не тільки жінкам. Жінки періоду УНР так само діяли на користь усьому суспільству, зокрема, уславлена Софія Русова, голова першої Національної жіночої ради Олена Теліга була яскравою провідницею соціального партнерства чоловіків і жінок.

З огляду на виняткову історичну долю української жінки, яка в усі історичні часи завжди мала рівні з чоловіками свого соціального стану права і можливості для самореалізації, виключно жіночі питання ніколи не стояли на першому місці в жіночому русі України. Навіть в часи Наталії Кобринської питання про здобуття жінками вищої освіти було одним з епізодів з усієї плідної діяльності “Товариства руських жінок”.

В нових історичних умовах жіночий рух в Україні не змінив своїх основних рис. Хоча дещо змінилися й пріоритети їхньої діяльності. Скажімо, на перший план вийшли соціальні питання. Союз українок зайнявся проблемами малого бізнесу. Жіноча Громада – відповідними тренінгами.

Нинішня структура жіночого руху в Україні свідчить багато про високий авторитет жіночих організацій. З’явилися цілком відверті спроби скористатися цим авторитетом у політичних цілях – зареєстровано п’ять жіночих партій. На жаль, жодна з них не є самостійною політичною силою і не несе передової суспільної ідеології. Вони просто можуть бути використані в наступній виборчій кампанії для прикриття інших політичних сил.

Маємо відзначити зміну пріоритетів діяльності у переважній частині жіночих організацій, які створені були наприкінці 80 – на початку 90-х років. На перше місце висувуються проблеми захисту інтересів жінок в нинішніх умовах економічної кризи. Йдеться про захист від безробіття, переорієнтацію на нові ринкові умови, захист від нових соціальних проблем, зокрема – торгівлі жінками, захисту від СНІДу, наркоманії, домашнього насилля, тощо. У зв’язку з таким соціальним запитом з’являються нові жіночі громадські об’єднання, які часто ставлять собі за мету вирішення однієї, дуже вузької проблеми. Особливої уваги потребує, скажімо, проблема захисту й збереження репродуктивного здоров’я нації, адже Україна вступила в процес депопуляції, і нам загрожує незворотність цього процесу, якщо найближчим часом держава не вживе відповідних заходів. Саме тому в цьому напрямі працюватиме Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги, яке брало активну участь у розробці Національної програми збереження репродуктивного здоров’я.

Залишається актуальною проблема діалогу та співпраці жіночих організацій в Україні та діаспорі. Поки що, на жаль, ця співпраця нескоординована, втрачена була можливість перенесення діяльності СФУЖО і на терени України. Тепер, очевидно, слід говорити про посилення двосторонніх зв’язків, бо така співпраця існує з багатьма організаціями як в Україні, так і поза її межами.

Загалом же Україна може пишатися своїми жінками, які в цей складний період зміни суспільних відносин зуміли знайти своє місце в складній системі нинішнього соціуму і докласти всіх можливих сил для здобуття Україною незалежності, і для її утвердження.

¹Деніель Сігель, Дженні Єнсі. “Відродження громадянського суспільства. Розвиток неприбуткового сектора у Східній та Центральній Європі і роль західної підтримки”. Звіт, представлений Фондом братів-Рокфеллерів. – Нью-Йорк, 1992 – С. 16.

²Гендерний аналіз українського суспільства. К., 1999 – С. 19.

³Дейчаківський Микола. Громадянське суспільство і недержавні організації. – К., 1997.

⁴Гендерний аналіз українського суспільства. – К. – С. 20.

⁵Там само. – 21 – 33.